

A hidegháború utáni nemzetközi biztonsági rendszer sajátosságai, állami és nem állami szereplők, a biztonság átfogó koncepciója

Deák Péter

Ezt a tanulmányt, a címben széles terjedelemben megfogalmazottakhoz alkalmazkodva, az ezzel kapcsolatos leírások és elemzések mellett azzal az egyértelmű céllal írom, hogy az egyes jelenségek, helyzetek nyomán általam vélt konzekvenciákat, stratégiai következtetéseket részben asszociációs metodikával, megfontolandó stratégiai javaslatként közreadjam. Ezzel kívánom segíteni az összefoglaló tanulmány készítőinek munkáját is. Ezért ezeket a megjegyzéseket a szöveg közben kiemelt betűtípussal jelzem.

1. A biztonságpolitika elhelyezkedése a nemzetközi kapcsolatok rendszerében, viszonya a külpolitikához

A biztonság terminológiája a múlt század második felében jelent meg a politikai szóhasználatban, mint a hadügy tapasztalatai alapján kialakult axióma kifejeződése. A két világháború olyan következményeket produkált, hogy a védelmi doktrínák, szervezetek és infrastruktúrák anakronizmussá váltak. A védelem, a védekezés ugyanis „post factum” jelenség, az adott korban a fegyveres támadás bekövetkezését követő cselekvéssorozat, amely már kezdeti időszakban is súlyos következményekkel jár mind a támadó, mind a védő számára. Ezért már a huszadik század második felében a biztonság olyan igényt jelenített meg, amely a két világháborúban élménnyé vált pusztítás megelőzésére szolgáló garanciák megteremtését van hivatva létrehozni, ilyen értelemben a védelemtől elsősorban preventív értelmezése különbözteti meg.

Ettől az evidenciától függetlenül második világháborút követően, mind annak térségében, mind a perifériákon megmaradt a biztonságpolitika militáns jellege, elsősorban a fegyveres konfliktusok, háborúk, katonai fenyegetések lehetséges kizárására, illetve bizonyos hatalmak részéről azok fölényre alapozott garanciákra irányult. Ezek között dominált a fegyverkezéssel szándékolt erőfölény, illetve erőegyensúly megteremtése, illetve az időszak feszültségi fokának, térségének katonai megközelítése, a fegyveres erők, illetve rendszerek diszlokációja, közelítése, a perifériákon való jelenléte, a helyi háborúk kezelése, más vonatkozásban a csapatok kivonása vagy kivonása.

A második tényező volt, hogy tekintve a XX. Század katonai és ahhoz hasonló kihívásainak szinte totális nemzetközi, ország csoportok közti dimenzióját, a biztonságpolitika a külpolitikába, az adott országok nemzetközi viszonyformálásába ágyazódott be. Az aktív nemzetközi szervezetek, mint az ENSZ (és annak Biztonsági Tanácsa), a bilaterális, majd többoldalú tárgyalások, egyezmények, és 1973-75 tők a Helsinki Folyamat következtében létrejött EBESZ felsőszinten és általánosságban kormányzati, folyamatában azonban diplomáciai csatornákon keresztül működtek. A korszak legfeszítőbb válsága, a Kubai válság külpolitika alku alapján oldódott meg, bizonyos katonai lépések ellenére.

A biztonság tartalma, az azt veszélyeztető kihívások köre, az ezek közötti arányok az elmúlt tizenöt esztendőben, radikálisan megváltoztak. Napjainkra jellemző a kifejezetten militáris veszélyforrások háttérbeszorulása, és új erőszakformák megjelenése. Evidenciává vált, hogy a hagyományos katonai fenyegetés, a támadó katonai akció, általános megfogalmazásban a támadó háború a legvalószínűtlenebb „legrosszabb eset” kategóriájába került. A tágabb térségben a rendszerváltási folyamat folytatódása, az orosz politika jelentős változása, maga a bővítési folyamat, illetve ezzel járó hajlandóság azt eredményezte, hogy a közeli régiókban egyetlen kormányzat részéről sem fogalmazódik meg olyan politikai akarat, amelyet katonai eszközökkel kell érvényesíteni. Ehhez járul, hogy a demokratikus rendszerek fejlődésének eredményeként a térségben az állampolgárok nem helyeztek hatalomba olyan politikai erőket, amelyek a kor szellemével ellentétesen militáns elemeket mutattak. Szintén ezt a helyzetet motiválta, hogy a gazdasági átalakulással járó gazdasági nehézségek miatt a környezetben lévő országok, közöttük közép és nagyhatalmak nem is rendelkeznek katonai fellépéshez szükséges kapacitással, illetve képességekkel.

Olyan újszerű **erőszak-veszélyek**, mondhatni jelenségszerű, tartós fenyegetések jelentek meg, mint:

- a paramilitáris nemzetközi terrorizmus,
- az extrém, radikális, összetételében többrétegű, fokozódó erőszak intenzitást alkalmazó, gyakorta korrekt civil szervezeteket manipuláló utcai anarchizmus,
- rasszista, idegengyűlölő, ultrakonzervatív múltba néző erők politikai hatalom közelébe kerülési akarata,
- az atomfegyverkezés helyett a nukleáris és egyéb tömegpusztító anyagok nemzetközi bűnözés általi terjesztése,
- a felfokozott egyidejű, illegális és tömeges migráció exodus formája,
- a működésképtelen államok felbomlása,
- új járványok hanyag, esetleg akaratlagos terjedése,
- informatikai rendszerekkel történő visszaélés,
- globális felmelegedés közvetlen hatásai, civilizációs katasztrófák, stb. Fontos felismerendő jelenség az is, hogy az egyes veszélyforrások, azok aktivizálódásai egymást is indukálják, okozzák.

Ezt a helyzetet konstatálva a biztonság fogalma a hadügyeket meghaladva jóval szélesebb jelentést kapott és kap.¹ Megelőző rendszerként értelmezzük, miszerint a béke időszakában is van olyan feladata az államnak, nemzetközi szervezeteknek, hogy preventív-kezelő intézményeket, belső garanciákat, jogi állapotokat, infrastruktúrát, ezeket segítő műhelyeket hozzon létre – túl azon, hogy erőszakszervezeteit, hadseregét a védekezés mellett a válságterjedést megfékezni képes, országon kívüli konszolidációs képességekre készíti fel.

Ez a felismerés az utóbbi években a politikát Magyarországon a felé orientálta, hogy a „horizontális biztonságot” közbiztonsági primátusként értelmezze, kvázi belügyi hatáskörbe helyezze, az általános megelőzési és következmény

¹ A világ helyzete 2005, Föld Napja Alapítvány, 2005. Michael Renner: A biztonság új értelmezése

felszámolási garanciákat, intézményeket a belső stabilitás, katasztrófa elhárítás, bűnüldözés, idegenrendészet kompetenciájába integrálja. Bizonyos kormányzati struktúrák, és személyek ezt a felfogást, illetve rivalizációt tükrözték, illetve bizonyos nézetek, ambíciók ezt tükrözik ma is.

Miután azonban ezek a veszély, válság, konfliktus jelenségek a globalizáció termékei, a stabilitás, a biztonság garanciái továbbra is, mi több, még inkább nemzetközi viszonyrendszerek közepette zajlanak le. Mind ehhez járul, hogy a gazdaság biztonsága, ezen belül az energia szavatolása egyre inkább a kockázatok középpontjába kerül, a gazdaságpolitika külső kapcsolatit igényli. Ez a megközelítés arra enged következtetni, hogy a biztonságpolitika nemzetközi dimenziói az általános, illetve integrációkon belüli többszektoros külpolitikai, diplomáciai eszközöket igényel.

Ha nagyon tág értelemben nézzük, az általános állami politika központjában a széles értelemben vett személyi, vagyon, gazdasági, szociális, egészség-megóvási kérdések, a fenntartható fejlődés áll, tehát a biztonság garantálása. Az ország biztonságának garantálása nélkül ugyanis értelmetlen és értelmezhetetlen minden egyéb kormány célkitűzés. A legkonszenzuálisabb kormányprogramnak - legyen az akár az integráció, a modernizáció, a gazdaság növekedési pályán tartása, a határon túli magyarság támogatása, az oktatáspolitikai megreformálása, stb. - sincs realitása, ha nem garantált végrehajtásának alapfeltétele: az ország biztonságos helyzetben tudása, nevezetesen, hogy külső tényezők nem veszélyeztetik függetlenségét, belső konfliktusok és veszélyhelyzetek nem zavarják megválasztott társadalmi berendezkedését, a kormány szuverén működését.

Ebből eredő következtetés, hogy a biztonságpolitika összetett, interágazati stratégiát igényel, a nemzetközi politikai (külpolitikai) stratégiát összkormányzati koncepciónak kell tekinteni, de a kor természetéből eredően annak érvényesítésben a diplomáciának, a külügynek továbbra is kivitelező, előterjesztő, közvetítő és képviselői szerepe van. Az ágazatok közötti koordinációra azonban sajátos munkaszervezet, és nemzetbiztonsági kormányzati elem, testület, hierarchia szükséges.

A készülő külpolitikai stratégiának tehát a biztonságpolitika gyakorlata tekintetében fel kell számolni a sokszor elvtelen rivalizálást, egyes kormányzati szervek kompetenciáit elsősorban a garanciák feltételeinek biztosítására kell koncentrálni, a stratégiai mag mellett a külügyek szerepét kell kiemelni.

Az úgynevezett „biztonságpolitikai gyakorlat” alapvető feladatává az egyes veszélyjelenségek bekövetkezési valószínűsége, illetve voluntarás prioritási sorrendjének megállapítása, illetve az okozható kárjelenségek voluntarás kockázatértékelése került. Alapvető funkciója az ezzel kapcsolatban állami stratégiák megalkotása, a feltételek és források, intézmények és nemzetközi garanciák megteremtése. A biztonság kezelése ekként ma uniós és nemzeti dimenzióban egyaránt összkormányzati feladat, s mindinkább belpolitikai koordináció, és külpolitikai lépések szükségesek hozzá. A nemzetközi garanciáknak fontos a szerepe, de az előbb említett kihívások, valamint (akár a nemzetközi) válaszadáshoz szükséges feltételek megteremtése ma nemzetállami feladat. Az igazgatásban, a törvényalkotásban, az egyes válságterületek „gondozásában” nem jelentkezik kellően

az ágazatközi együttműködés, az új kormányzati struktúrában sem tiszta a tárcák, hivatalok illetékessége, nem szinkronizált az egyes intézmények reformja, fejlesztése.

A meglehetősen elkoptatott biztonságpolitikának viszont nincs meg a tudományos, egységes és egyben interdiszciplináris elmélete. A mai világban, az államban, a gazdaságban, a természetkezelésben, a társadalmi feszültségek és az új erőszakformák elleni védekezésben nélkülözhetetlen a gyökerek és hatások felvázolása, elemzése, és ennek alapján a veszélyek, válságok és konfliktusok, megelőzésének, blokkolásának és kárenyhítésének menedzselési, kezelési metodikáinak kutatása. Ezért szükség van az ilyen jellegű alapkutatás kezdeményezésére és támogatására, aminek nemzetközi jelentősége is van.

A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának, mint központi elemnek tehát a lényege a kormánynak egy tudatosan megválogatott cselekvéssorozata, mellyel biztonságos vagy azt megközelítő helyzetbe próbálja hozni és tartani az országot. Ez a tudatosság napjainkban azon kell alapuljon, hogy a hatalom elemzi az egyes veszélyforrások legalábbis középtávú realitásait, nemzetközi dimenzióba helyezi az új kihívásokat és prioritásokat, valószínűségi és jelentőségbeli sorrendeket állít fel a cselekvéssorozat gyakorlata és lehetőségei szempontjából. Mindehhez kiinduló alapként a helyzet, az adott állapot reális értékelése és ezen a bázison a változások forgatókönyveinek és trendjeinek felvázolása szükséges. ***Ez utóbbiak azonban már nem a stratégia részei.***

Az új kihívások következményei, ártalmi napjainkban országon belül jelennek meg, ezért egyre inkább megnövekszik a belső koordináció szükségessége. A politikának figyelembe kell vennie az egyes kihívások

- bekövetkezésének valószínűségét,
- az adott veszély aktivizálódása esetén bekövetkező hatások, károk mértékét
- A nemzetközi hatásokat és reagálásokat
- a válsághelyzet várható időtartamát,
- a kezelés nemzetközi lehetőségeit.

Ezek mérlegelése, elemzése adja alapját a félelem nélküli állapot szavatolásának és állami felelősségének

A középtávú prognózis trendek szerint az általános biztonság, stabilitás tekintetében egyre nagyobb súlyt kapnak a gazdaság alakulásának mutatói, ezen belül a szociális tartomány. A globalizációs korszak természetes jellege, hogy a nemzetközi viszonyok fő vonulatában számos kérdés gazdasági vonatkozásokban manifesztálódik. Nevezetesen bizonyos nemzetközi kötelezettségek teljesítése a költségvetésben (pl.: NATO), megfelelés az integrációs normáknak, munkaerő-piaci kérdések, vízum ügyek, mind ezek előtt az energia garanciák, stb. Mindez az állami protekcionizmus teljesen újszerű formáit igényli, amelynek nemzetközi egyeztetése, érdekszintézise a külpolitikai gyakorlat és külgazdaság szoros egységét, sokszor diplomáciai érvényesítését szükségelteti. ***Ezért a külpolitikai stratégia fontos tartalma a nemzetközi gazdasági stabilitás fő célkitűzéseinek, orientációs irányainak kijelölése.***

Mindezeknek van egy olyan következtetése, hogy a kormánypolitika különböző részelei egy nagyon szigorúan meghatározott logikai összefüggésben

vannak, ahol a "besorolási értékrend" semmiképp sem véletlen. Nyilvánvaló, hogy például az ország külpolitikáját csak nemzeti érdekek és lehetséges lokális veszélyforrások által meghatározott alapvető biztonságpolitikai célkitűzések függvényében lehet megformázni, hiszen főfeladata a diplomáciai eszköztár e célok megvalósításának szolgálatba állítása. Az is nyilvánvaló, hogy az ország védelmi politikáját a két előbbi - biztonságpolitika és külpolitika - főkövetelményeiből lehet csak "leképezni", kialakítani.

2. A hidegháború végével bekövetkezett rendszerváltások utáni geopolitikai viszonyok

A leegyszerűsített megítélés szerint az antifasiszta koalíció, amelynek igen halvány együttműködési hipotézise már Jaltában bukni látszott, a Párizsi szerződés során konfrontációvá alakult. A befolyási övezetek felosztásának alapja kétségtelenül a politika által igen kissé korrigált katonai realitás, harctéri eredmény volt. Ez vezetett a két szembenálló katonai blokk konfigurációjához. Csupán ezt figyelembe venni azonban bizonyos felszínességet mutat. Egyértelmű, hogy a szovjet befolyás alá azok az országok kerültek, amelyekre egyértelműen vonatkoztak a „drang nach osten” stratégiái, és/vagy ahol a háborút megelőzően, ha nem is fasiszta, de tengely kollaboráns erők voltak hatalmon. Nevezetesen Magyarország, Románia, a Tiso vezette Szlovákia, Bulgária, a Pilsudski Lengyelország, amelynek keleti részét a Szovjetunió „mentette meg” a német megszállástól. Ezen országok egy része állami, vagy szabadcsapati formában részt is vettek a keleti hadműveletekben, amely alól sajátos kivétel volt Csehszlovákia.

A másik osztási tényező, hogy ezen országok belső rendszere, gazdasági színvonala, történelmi hagyományai kétségtelenül a nyugattól különböző civilizációs, kelet-közép-európai jelleget hordoztak, jelentős részükben a Párizsi (Trianoni) átrendezés vesztesei közé tartoztak. A nyugat-európai országok gazdasági, urbanizációs bázisa, az ipar mezőgazdaság feletti fölénye, a visszaszerzett, gyakorta volt gyarmatokra orientálódó export természetesen felgyorsította a piacélénkülést és ezzel a demokrácia intézményeinek további szilárdulását. Mind ehhez jelentős segítséget nyújtott a Marshall terv, amelyet a már megszilárdult szovjet presszionális befolyás hatására ezen országok visszautasítottak

A keleti országokban az elmaradottabb rendszerekben a reformok középpontjában a földreformok, és a rossz prognózissal tervezett nehézipari kapacitás előkészítése állott a középpontban. A háború a Nyugaton nagyobb károkkal járt, de keleten elsősorban az urbanizált pontok, az infrastruktúra rombolódott le.

Ebből következik, hogy a tömbösödés nem csupán a háború végén kialakult harci vonalak (moszkvai szalvéta) osztották ketté Európát, hanem a ténylegesen meglévő pozíciók, gazdasági fejlettség, demokrácia hagyomány egyaránt.

A hidegháború befejeződése után a nemzetközi környezet megítélése, a biztonsági helyzet és kihívási, valamint veszélyformák és prioritásaik értékelése, mind a politika, mind a válságelemző – kutatói kör vonatkozásában felszínes volt. A kilencvenes évek lényegében a bipoláris világból a globalizáció kiteljesedésének

korszakába való átmenet volt. A fő veszélyt a diktatórikus államok által összetartott nemzeti, etnikai divergencia, ezekkel járó konfliktusok jelentették.

A bécsi tárgyalások utáni „normalizálódó” világ-, de legalább is euroatlanti rendet, az enyhülés, a békés egymás mellett élés várt világa helyett intenzív, bár regionális feszültségnövekedés, kiterjedt anarchia és az interetatikus kapcsolatokban megindult törésjelenségek váltották fel.² Egyedülálló volt az, ahogy az 1980-as években Magyarország nyitott a Nyugat felé akkor, amikor mindenki más elzárkózott a kapcsolatoktól. Ez már az az időszak volt, amikor a külügyi irányítás központja átkerült a pártközponttól a Külügyminisztériumba, ahol Horn Gyula és Kovács László irányításával egy képzett, elsősorban szakmai szempontokat figyelembe vevő csapat dolgozott, amely önállóságának bizonyítéka a Magyarországon rekedt NDK-állampolgárok ügyének kezelése

3. A kilencvenes évek átmenet jellege

A kilencvenes évek szakaszáról az a több mint nézet, inkább nemzetközi álláspont alakult ki, hogy vége a bipoláris világnak, az új veszélyt a belső, vagy lokális konfliktusok képezik, amelynek központjában a diktatúra alól felszabaduló nemzetiségek, etnikumok, történelmi közösségek erőszakos fregmentációja áll. Közép és Kelet-európában ez a fenyegetettségi percepció uralta a közvéleményt is. Az alapvető „harcis forma” tekintetében már törlődött a hagyományos háború lehetősége, helyette a „háborús küszöb alatti fegyveres konfliktus” doktrínáját preferálta.

A magyar politikai elit (a kormány és az ellenzék vezető politikusai) a rendszerváltást követően szinte azonnal elkezdett foglalkozni egy nemzeti és független biztonságpolitikai koncepció kialakításának gondolatával. Az időpont nem volt véletlen. Egyrészt, a rendszerváltás pillanatában és azt követően a külső környezetünk fő jellemzője az átalakulás és ennek elválaszthatatlan velejárója, az instabilitás volt. A régió instabilitásának - tehát egy objektív helyzetnek - érzékelése a biztonságérzet hiányát keltette, felvetette az integrálódás útját, ezzel kapcsolatban a vitákat a szuverenitás lényegi elemeiről való esetleges lemondási kényszer vonatkozásában. Az ország biztonsági helyzete persze nem hirtelen fordulatok szerint változott, hanem a nemzetközi környezet és szervezetek, valamint a konszenzuson alapuló és válságkezelésre orientálódó hatalmi akarat függvényében. Ebben az időszakban – és ez ma is érvényes – az ország kül-, biztonságpolitikai érdekei szempontjából nem nélkülözhető a közép és nagyhatalmakkal kapcsolatos érdek viszony, a nemzetközi szervezetekben való bizonyos alkalmazkodó szerep. *Mind a NATO-n, mind az EU-n belül az integratív tevékenység mellett fejleszteni kell, és fenn kell tartani a speciális bilaterális együttműködések. Ebből a szempontból kiemelt jelentősége van azoknak az országoknak, amelyek hadi potenciálja a NATO déli szárnyára csoportosul. Ez az egyeztetés, a tapasztalatok alkotó cseréje a hatékonyságot kell szolgálja, a kapcsolatokban a folyamatosságra kell törekedni. A "Visegrádi Kooperáció" biztonságpolitikai tartalmát fokozatosan elveszti, stratégiai partnerség nem fogalmazható meg, ebben a dimenzióban a katonapolitikai tapasztalatok kölcsönös cseréje azonban a következő évtizedben természetesen fennmarad. A szövetségen belüli folyamatokban a kormányzat részéről mind*

² Balogh L. *Rendszerváltások és diktatúrák: Politikai-hatalmi viszonyok Kelet-Közép-Európában, 1944-1985.* Budapest: Századvég Kiadó, 2004

határozottabb részvétel szükséges, a még fellelhető féltékenység leadása, a pozíciók feltöltése mellett a döntéshozatalban fokozni kell az aktivitást. Ugyanakkor a sajátos magyar érdekek kifejezésre kell jussanak, de minden erőltetés és önérzeti hangsúly nélkül. Az egyes döntési szinteken konzultatív módon kell kifejezni azokat a specifikus tényezőket, amelyek az általánostól eltérő érdekekben jelentkezhetnek.

A körülöttünk, velünk határosan kialakult hét, részben friss államalakulat mindegyike lassan, számosan éppen a nemzetközi válságmegelőzés, kezelés, partneri kapcsolatépítés és bővítel-felvétel következtében megindult a stabilitás, illetve az erre irányuló fordulat felé. Általában, hangsúlyozom, *általában* igaznak bizonyult az a több évvel ezelőtti gyakorta hangoztatott megítélés, hogy a változásokban a vissza- és túlrendeződés lehetősége egyaránt fennállhat. Tőlünk délre a valóban demokratikus tartalommal bíró nemzet-állammá alakulás, így a régi formáció felbomlása lényegében és hosszú távra vetítve is megkezdődött folyamatnak mondható.

Ebben kétségtelen szerepet játszott a konzekvens magyar politika olyan evolúciója során, amely képes volt nagyjából követni a biztonsági kockázatok globális és regionális változásait, gyakorta fordulatait. A dekád elején, a blokkosodás felbomlásával, a rendszerváltó országok belső gondjainak ismeretében, a kialakult világrend elemeinek tanulmányozása alapján a magyar kül- és biztonságpolitika evidenciaként fogadta el a fentebb említett hagyományos tömegháború minimális valószínűségét, amit megerősített a megjelenő nemzetközi garancia igény folyamatos artikulációja, a Nyugattal való partnerségi viszony és csatlakozási remény. Ezzel a fokozatos biztonságteremtő politikával együtt növekedett az elemzések minősége, a politikai prognózisok javuló hitelessége, amelynek következtében bizonyos jelenségek, kockázatok ma már előreláthatók. Mindez korán sem jelenti azt, hogy a stabilizációs politika zavar és hibamentes volt, hiszen a nemzetközi problémák számosát éltük át, ezek azonban újabb tanulságokkal szolgáltak. Ennek a tíz évnek az alapvető tanulsága, hogy az évezred elején bekövetkezett társadalmi szerkezetet váltó „forradalom”, a felismerhető radikális érdekellentétek, a dezintegráció és integráció ellentmondó együttjelentkezése nem vezetett éles, hagyományos, artikulált felek közötti konfliktushoz, de még korlátozott háborúkhöz sem.

Természetesen nem hiányoztak a térségi, szomszédsági konfliktusok sem. A Varsói Szerződés diktatórikus belső fegyelme alól való megszabadulás természetessé tette a látens, leszorított nemzeti érték és érdek elemeket. Ennek természetesen a közeli határokon túli magyar kisebbségek képezték a központi kérdését, amelynek problémái kezdetben nem voltak élesek, politikai ügyetlenségek (15 millió magyar...) mellett az Antall kormány alatt megkezdődtek az alapszerződés-kötési folyamatok, azok közül az elsőket a kormány az ellenzék támogatásával vitte keresztül. A védelempolitika megfogalmazott „körkörös védelem” koncepciója sokak részéről neveltség tárgya volt, holott lényegében a biztonság, a védelmi potenciál iránysemlegességét akarta kifejezni, ami egye jelentett azzal, hogy a térségben, a szomszédságban nincs olyan állam, amelyet bármilyen szempontból potenciális ellenségnek tekintenénk.

Azonban a feszültségek kétségtelen jelei is mutatkoztak. A VSZ-ből való kilépés rögtönzött ideája konstruktív, a nemzetközi szituációt, a csapatkivonást figyelembe vevő „belső felosztással” ment végbe, ami éppen Budapesten zajlott le és koncepciózus stratégia alapján került előkészítésre. Minden dilettáns, szakszerűtlen

és extrém indítvány ellenére a szovjet csapatkivonás rendben, valamivel a határidő előtt, és ünnepélyes közös gesztussal zárult. Tovább folytatódott Bős-Nagymaros ügye is. A felek még 1993-ban a Hágai bírósághoz fordultak, de az ügy minél hamarabbi, békés lezárása érdekében a Horn-kormány megpróbált tárgyalni Szlovákiával, ami végül is kudarcba fulladt: 1997-ben a Bíróság 15: 1 arányban Magyarországot marasztalta el.

A balkáni válságsorozat első fordulója, Szlovénia kiválása még nem igen érintette Magyarországot, bár ekkor már jelentkeztek konszenzusos koncepciót bontó, az első négy évben intenzív, de még ma is tartó „külpolitikai ügyetlenségek” sorozata. A magyar politika nem engedélyezte a Jugoszláv Néphadsereg (lényegében szerb) csapatainak Szlovéniából, zárt szerelvényekben magyar területen való hazatelepítését, holott ekkor éppen a horvát területen fellépő gerilla, pontosabban usztasa tevékenység kerüléséről volt szó. A horvát-szerb konfliktus idején a Kalasnyikov ügy, horvát szimpátia túlhangsúlyozása, a horvát csapatok hazai „pihentetésének” engedélyezése, a vajdasági autonómia összefüggésbe hozva a szerb-horvát konfliktus legintenzívebb időszakában.

Ezekből levonható egy másik, ma is érvényes következtetés, hogy a politika szereplőinek, a nyilatkozatokra nagyobb gonddal, nagyobb figyelemmel kell vállalkoznia, mert azok kül- és belpolitikai hatásai, a fővonaltól történő eltérései komoly gondokat okozhatnak, magyarázatokat igényelnek. Célszerű, ha valamennyi közhivatal, minisztérium szervezetében van a MEH-hel és a KÜM-mel kapcsolatban lévő nemzetközi referens, akinek közreműködésével ezek elkerülhetők.

A közelmúlt történeti valóság azonban egyértelműen bizonyítja, hogy ez a századvégi dekád még az előző korszak öröksége volt, átmenet a globális kihívások világába, a bipolaritás hatalmi rendszerében kialakult helyzet folyamatos oldása, átrendeződése. Holott ezek a tendenciák a szuverenitás, illetve autonómia küzdelmek, éppen egy új közösségi rendbe való vissza-, illetve beintegrálódás feltételeinek, sokszor nem artikulált stratégiák, hanem szükségérzetek alapján történő megteremtésére irányultak. A szélesen vett európai térséget szemlélve az a doktrína, ebből eredő világstratégia jelent meg, hogy a következő korszak főveszélye az etnika, nemzeti konfliktusokból eredő válságok mélyülése, eszkalációja, és ezek alapvetően katonai kezelése a nemzetközi közösség fő missziója lesz. 1995 szemtanúja volt egy ötven éves közelkeleti reménytelenség helyén megjelent immár visszafordíthatatlannak tűnő békefolyamat kibontakozásának, és egy öt éves huzavonát követő kemény katonai békemisszió kezdetének a Balkánon Ezt a nézetrendszert tükrözte a NATO identitás keresése és az Európai Unió alakuló kül- és biztonságpolitikájának magva is. Ehhez alkalmazkodtak a strukturális átalakulások, a stratégiák, a fegyverzeti fejlesztések is.

A „biztonságpolitika” és annak elméletiányos elemzői vonala ezt a regionális válságkorszakot standardizálta, és a tudomány, valamint a politika közösen elmulasztotta a globalizáció válság, veszély és konfliktusprognózisának megalkotását.

4. Magyar külpolitikai nézetviták a rendszerváltás után

A rendszerváltási időszakot a biztonságfelfogásban a védelempolitika bizonytalansága, a garanciakeresés, ideológiai viták jellemezték. Extrém nézetek is megjelentek.

A közvéleményben, különösen háborús, nemzeti, gazdasági krízisen keresztülment országok lakosságában és politikai elitjének egy, főleg romantikus részében a semlegesség érthetően és jogosan vonzó állapot volt. Különösen, ha éppen semlegességével függetlenségét is feladó népesség számára a stabilitás, gazdagság, demokratikus hagyományok, kultúra terén egy adott, érezhető éppen semleges etalon látható a közelben. Hazánkban az osztrák semlegességet kvázi garantáló államszerződés után alakult ki a semlegességi nosztalgia, amihez az is hozzájárult, hogy az első kicsi nyitás, mozgás éppen e felé az ország felé vált lehetségessé, egyetlen nyugati szomszédunk volt. A vita eldőlt, ugyanis érzékelhető volt, hogy az ezredfordulóhoz közeledvén konstatálhattuk az ellenségképek lebomlását, a politikai - ideológiai - katonai szembenállás megszűnését, akkor a semlegesség mintegy díszfunkcióvá válik.

A semlegesség filozófiájának bizonyos megjelenése a katonai szervezésben is teret kapott, a vezérkar szinte saját hatáskörben a régi hadtest – dandár szervezetet felemás módon, főleg nevében, átalakította a katonai körzetek területelvű struktúrájára, elméletileg létrehozva a territoriális erőket. Ez a passzív védelem, a totális védelem semleges formációja ugyanakkor más nézeteket is megszólaltatott.

Ezt a politikát kívánta kifejezni a „körkörös védelem”-ként nevezett elgondolás, amelyet méltatlan támadások értek, ugyanis ez éppen az iránysemlegességet kívánta kifejezni, katonai dimenzióban megfogalmazva a „nincs ellenségünk” biztonságfilozófiáját.

A legnagyobb kormánypart előbb platformként, majd pártként megjelent jobbszéle felvetette az „egyedül vagyunk” anakronisztikus védelmi filozófiáját és az offenzív, preventív csapásra képes haderő mellett foglalt állást. A kiindulópont kettős volt, részben megjelent, vagy retorikailag hangoztatott volt az a fikció, amely szerint a „kisantant” restaurációja mindenképp bekövetkezik, és az ország főveszélye az a képtelenség, hogy ezen országok tovább akarják növelni a trianoni, illetve párizsi területveszteséget. A másik kiindulópont a határon kívüli magyarság sorsáért való „minden eszközzel” vállalandó felelősség volt. Az 1993-as Honvédelmi Irányelvek első, Raffay által készített tervezetében lévő szöveg, mely szerint *Magyarország nem érdekelt a határok „erőszakos” megváltoztatásában*, annak a nézetnek a kifejezése volt, hogy más módon, nyugati támogatással viszont területi értelemben vissza kell csinálni Trianont.

A kétpólusú extrém felfogások végigkísérték a védelempolitikai vitákat egészen a NATO csatlakozásig. Ezek megjelentek a hadsereg létét vitássá tévő elszigetelt "hiperliberális" nézetekben, a sorkatonai szolgálat időtartamában, az alternatív polgári szolgálat kiterjesztésében, a civil kontroll működtetésében, az önkéntes hadsereg vitáiban, a költségvetési törvényhozásban, a haditechnika arculatában, de főleg a horvát – szerb konfliktus idején a teendő lépésekben.

Éppen a szerb-horvát konfliktus idején jelent meg az a dilettáns, de egyben militáris nézet, amely a Honvédség és Határőrség szervezeti egyesítése mellett foglalt

állást. Attól függetlenül, hogy ez mai szemmel már egyáltalában nem vetődhet fel, akkoriban a lassan, de mégis rendészeti szervvé váló határőrségnek voltak határvadász csapatjellegű erői, amelyeknek a Vezérkar alárendeltségébe helyezése esetén minden határmenti cselekmény katonai lépésnek számított volna, ami Magyarország nemzeti érdekei szempontjából rendkívüli feszültségekkel járhatott volna az általános válságkezelési döntés előtt.

A fentebb említett semlegességi vitával párhuzamosan, de koránt sem annak párhuzamos nézetekeként jelent meg Magyarországon bizonyos Nyugat és idegen tőkeellenesség, az önálló magyarsági sajátos, ha nem is „felsőbbrendű” nacionalista nézetrendszer, a szuverenitás konzervatív értelmezése, ami egyértelműen NATO, vagy általában csatlakozásellenességben jelent meg. Ez az álláspont még ma is többször hangot kap, elsősorban az extrém erők oldaláról, de a bővítési folyamat szélesedésével, a kelet-közép-európai csatlakozásokkal egy euroszkepticista álláspont is, nevezetesen az „EU-n kívül is van élet”. Ezek a tendenciák fokozták a feszültséget mind a két nagy integráció egészével és vezető hatalmaival, mint az esélyes, vagy reménykedő régiós országokkal. Ennek a felfogásnak a reciprokaként jelent meg az 1999-es hármas NATO felvétel után olyan nézet, hogy Magyarország, mint regionális kishatalom, kvázi a NATO térségbeli ügynöke nem csupán tapasztalatátadással, de feltételszabással is befolyásolja a további csatlakozásokat. Ez a felfogás beletagozódott a kilencvenes évek végén kialakult erősen nacionalista retorikába. *A ma már nem csak verbálisan, hanem az utcai anarchizmus formájában megjelenő, szimbólumokkal agresszíven múltidéző, nem jobboldali, hanem ultrakonzervatív csoportok, azoknak toborzott, vagy manipulált, illetve exhibicionista felkorbácsolt tömege részben a külföldi regresszív erőkkel kapcsolatban jelenik meg, másrészt az antiglobalizmus jelszavával általában integráció tagadó, egyediséget, kiemelkedő történeti szerepet mutatva nacionalizmusa nem etnikai jellegű, hanem államok ellen irányul. Ugyanis a hazai „megszorító intézkedésekkel”, egyéb reform törekvésekkel való erőszakos szembehelyezkedés alapvetően antiglobalista, hiszen a folyamatok éppen a világgazdaság változó helyzetéhez igazodnak.*

A kül- és biztonságpolitikai viták nem csupán formalizált eleme volt a Balkánhoz való viszony értelmezése. A geopolitikai szituáció elemzésének hiányában egyes politikai körök a SECI szervezésekor nacionalista retorikával tiltakoztak az ország balkáni besorolása ellen, ismét kihangsúlyozva bizonyos speciális magyar pozíciót, amelyben a múlt, konzervatív nosztalgiája, a Monarchia és a német-olasz fasizálódó körbe tartozást idézte fel, annak kimondása nélkül.

5. Csatlakozási akarat és befogadási hajlandóság találkozása

A kilencvenes évek közepétől, de már az első ciklus végére a közép-európai országokban modernizáció választott útja és értékei érdekezéssé váltak a nyugattal, evidenssé vált a további utat tekintve a Nyugatba való tagozódás, a közkedvelt szóval „integráció”, amely számos érdekből, közöttük a veszély tényezők limitálásából eredően regionális értelmezést is kapott. A volt szocialista országok közép-európai szektorában végbement politikai, gazdasági és jogi fejlődés, az intézményrendszer viszonylagos szilárdsága, a pozitív nemzetközi kapcsolatok stabilitást eredményeztek, ami viszont veszélyeztetve volt a keleti régió bizonytalanságainak egyes hatásai által. Így a kilencvenes évek közepére, ezt

ellensúlyozó garanciaként egyszerre artikulálódott az integrációkhoz való csatlakozási akarat és az euroatlanti szervezetek, elsősorban a NATO részéről a befogadási hajlandóság. Ennek gyakorlati megvalósulása az ezredfordulóig tartott, és voltaképpen ezzel, illetve a folytatás deklarálásával zárult le lényegében a bipoláris világrend és örökség-konfliktusainak korszaka.

A belépni, vagy kívül maradni dilemmája a magyar politikai közvélemény kérdéseket fogalmazó, indulatokat alakító, aggodalmat és bizakodást keltő ügyévé vált. Ennek a bizonytalanságnak az eloszlátásában jelentős szerepet kapott a Pfp program, amely kétoldalú szerződésekben megállapított konkrét támogatások és kötelezettségek egyezményi szerepe mellett – amely kétségtelenül a magyar külpolitika aktivitását eredményezte –, a NATO felvétel felkészítő iskolájának szerepét is betöltötte, továbbá újabb nemzetközi biztonsági architektúrais elemmé vált. A partnerségi állapot valamelyest megvilágította az Északatlanti Szövetség misszió és identitásváltását is. Ez volt a lényege annak a közhelynek, hogy "nem abba a NATO-ba törekszünk, amellyel azelőtt szemben állottunk".

Hasonlóan növelte a populáció hajlandóságát, és a külpolitikai konszenzust a két éves csatlakozási időszak során példaként szolgáló válságkezelési sorozat, bár az 1999-es jubileumi felvétel ellentétes és aggodalmas érzéseket is kiváltott. A politika és a közvélemény jelentős része még ma is hangoztatja, hogy a felvétel a koszovói bombázás és felvonuló csapatkoncentráció hadászati sürgősségi igényeként jelentkezett. Ez az érv kétségtelenül beletartozott a helyzetbe, de egyben tisztázta Magyarország akkori geostratégiai pozícióját, a „frontállamiság” hamis percepcióját, illetve az „előretolt bázisország” jelleget.

Kétségtelen, hogy a hármas felvételi formáció, az időzítés kihangsúlyozta a Magyar Köztársaság fontos szerepét a Balkán irányában, ami az információszerzés és szolgáltatás, a kisebbségi érdek, a geográfiai helyzet, a történelmi múlt, a gazdasági érdekelttség, az infrastrukturális kapcsolat terén volt erős. A NATO belépés biztonságpolitikai indoka is ekkor a környezeti félelmi percepció volt, nem a távoli válságok távoltartása.

Ugyan akkor az Orbán kormányzat meglehetősen határozatlanságot mutatott az egyes katonai-politikai kérdések tekintetében, folyamatosan rettegve az északi szárazföldi invázióban való részvétel, illetve megindítási térséggé válás tekintetében. Ezek a határozatlanságok kihatottak a hazai NATO bázisleremtés (Taszár), logisztikai szerep (Pécs - skadináv törzs), valamint az ország légtérében és területén lezajló műveletek terén is. A politika nem teljesen ismerte fel, hogy a felsorolt kockázatok annak a biztonsági garanciának törpe rizikói, amelyet a NATO az egész konfliktus sorozat során nyújtott az országnak.

A történelmileg ezt valló országokban is átértelmezés folyt. A NATO invitálás bizonyos eltökéltsége idején a semlegesség hangoztatása ellenkező szándékot tükrözne. Egy elutasító álláspont egy kooperatív NATO-val szemben az európai stabilitási folyamattól való elhatárolódásként tünne fel. Az új kihívásokkal terhes világban. A szuverenitás nem azonos a függetlenséggel, hanem sok esetben annak kockázatát jelenti. Minden kooperáció megalkuvás, de egyben új jogok szerzése is. Amikor hazánk egy megváltozott NATO jogosult tagja lett, ezzel nemzetközi döntések valamilyen szereplőjévé vált. Az ilyen döntésszerűség pedig

önmagában is jelent egy olyan garanciát, hogy szuverenitásunk jelentős sérelmére ne kelljen belemenni semmi felelősségvállalásba.

Az Európai Unió közös biztonságpolitikájának követésével, támogatásával kapcsolatban nem kellett komoly nehézségekkel szembenéznünk és nagy valószínűséggel megjósolható, hogy ez a jövőben sem lesz másként. Ennek magyarázata az, hogy nem artikulálható olyan általános nemzeti biztonsági érdek, amely ellentétben lenne az Unió célkitűzéseivel, eddig tapasztalt, nem túlságosan intenzív, bár élénkülő biztonságpolitikai tevékenységével. A CFSDP (összevonva) lassú artikulációját, amit az alkotmány jelenleg szunnyadó helyzete kifejezetten akadályoz, a magyar fél azzal tudja elősegíteni, ha szakmai műhelyeivel, valamint a külpolitikával annak tisztázását kezdeményezi, hogy tisztázódjon, ez a koncepció tulajdonképpen *közös, egyeztetett vagy egységes. Ez szuverenitási kérdés, nemzeti érdek-kifejezési mozgástér, valamint külpolitikai gyakorlat egyaránt.*

Azonban hazánk lakossága számára a csatlakozás már a gazdasági szférában konkrét aggodalmakat, szuverenitást féltő percepciókat vált ki, amelyek az igenlő népszavazás ellenére is látenszen fennmaradtak és gyakrabban aktivizálhatók. Olyan álláspontok esetén, amelyektől való szolidáris távolmaradás elfogadott, az ország területét, infrastrukturális elemeit rendelkezésre kell bocsátani, ez egyes érintett, de ellenérdekelte kívülálló államokkal az ilyen kérdéseket lehetőleg konfliktusmentesen kell rendezni. Mindentől függetlenül előfordulhatnak incidensek, diplomáciai feszültség, amelynek rendezésébe az Unió tevőlegesen nem tud és nem fog belefolyani. A transzatlanti viszonyban ébredt orientációs bizonytalanságokat, vitákat, megközelítési és érdekkülönbségeket nem kényszerpályaként, hanem *mozgástérként* célszerű értelmeznünk, nemzeti érdekeink, kapacitásaink és politikai akciórádiuszunk reális figyelembevételén alapuló, sajátos színeket is megjeleníteni képes álláspontok formálása révén beágyazva azt külpolitikai érdekérvényesítésünk összefüggéseibe.

A hármas bővüléssel újabb régióra terjedt ki a biztonság európaizált, egyetemes és komplex szemlélete, kiterjesztette a hatékony demokratikus intézményekkel instabil jelenségeket és potenciális válságokat kezelni képes országok körét, bővítette az euró-atlanti stabil homogén térségét. Ez azt is jelenti, hogy *a külpolitika figyelme a közösség áramában mélyebb biztonságpolitikai prognosztikai jelleget kaphat.* Az NATO, majd az EU szinte beoltja a tagállamokat olyan képességekkel, hogy első látásra időben és régióban távoli, indifferensnek tűnő jelenségek bekerülnek a politikai számvetés körébe. Példával élve jobban érzékelődött a közel-keleti, vagy Mediterrán térség néhány jövőbeli konfliktusának nem is csak áttételes közép-európai hatása, időben ki lehet alakítani egy külpolitikai politikai stratégiát.

Az eddigiekből, és a további néhány bekezdésből levonható az a következtetés, hogy a magyar külpolitikának kiemelt érdeke a nemzetközi szervezetekben való aktív és kezdeményező részvétel, pontosabban az előszervezetekhez, mint Pfp, társult tag, partnerség, előkészítő programok, mert ez a folyamat jelentősen növeli a tekintélyt, bevezeti a nemzeti érdekek és koalíciós törekvések összhangját. Ugyancsak fontos érdek a környező államok jövőbeni hasonló státuszának támogatása, mert ezzel serkenti a felzárkózási kritériumok elérésére tett erőfeszítéseiket. A magyar kül- és biztonságpolitikának azt kell

hangsúlyoznia, hogy a jelölt, vagy számításba jövő országok tekintetében támogatni kívánjuk a FELVÉTELI KRITÉRIUMOK elérését, és nem megelőlegezve magát a felvételi aktust. Ezekkel a gesztusokkal sikerült élet venni az orosz ellenzésnek a NATO felvétel során, már Jelcin elnök is kijelentette: Magyarország csatlakozása az ország belügye, az nem befolyásolja az orosz-magyar viszonyt

6. Új, globalizációs válságkorszak, hatalmi átrendeződések, erőszakformák

2001 szeptembere után egyértelművé vált, hogy az új évszázad, legalábbis kezdő korszakának első számú kockázati kihívása az új vonásokkal, nemzetközi dimenziókkal rendelkező **terrorizmus mint jelenség**. Ez a jelenség a gazdaságban, a civilizációs kultúrák konkretizálható értékeiben, a politikai formációkban, a technikai fejlődésben és az erőszak intézményeiben és metodikáiban a világban, térségi és más dimenziókban aszimmetriákhoz vezetett. Ennek felismerése már a kilencvenes évek technológiai robbanásakor, a tömegpusztításra alkalmas eszközök és anyagok, metodikák terjedése során be kellett volna következzen, a politika, a közélet és a szakma azonban elmulasztotta mindezek elemzését, és meglepetésként érte a világot elismert szuperhatalmának egyértelmű sérthetősége, a toronyrombolás.

Ez az „izmus” jelleg odavezet, hogy eltérően a cselekmények, merényletek, katasztrófák kezelése, megelőzése, kárfelszámolása nemzetközi szolidaritás mellett nemzeti feladat, belpolitikai felelősség, míg a világ jelenség, amely a globalizáció objektív folyamata, csak nemzetközi konfigurációkban lehetséges. **Ezért a magyar politikának nem azt kell hangsúlyozni, hogy nem vagyunk célország, hanem azt, hogy a jelenség különböző kártényezőitől „tartani” kell**, hogy az térségileg, és metodika, eseményjelleg szempontjából terjedhet és változhat. Ezt a belső kommunikációban is világosan kell kezelni. Éppen ezért kell ellene a nemzetközi erőfeszítésekben, akciókban és demokratikus tudatterjesztésben részt venni, hogy a jelenleg **kisebb valószínűségű** szituáció ne változzon. Ezzel egy időben jelentős megfontolások szükségesek az olyan szuperhatalmi intervenciókhoz való viszonyban, nevezetesen a legfundamentalistább országok elleni kemény szankciókban való részvételtől, amelyek – miután csökken a résztvevők száma – bevezetnek minket a célországi garnitúra körébe.

Az első helyen kezelt erőszakjellegű kihívásformával jelentős mértékben összefügg, és összefonódik a nukleáris kilövő és töltetarzenál újabb államok birtokába kerülése, mint általános feszültségkeltési tényező, a nemzetközi közösség részéről politikai, illetve defenzív katonai erőket köt le. Ebben a tekintetben a kockázati tényezőt a nukleáris eszközök, célbajuttatók, a hasadó anyagok ellenőrizhetetlen áramlása, terjedése, bizonyos fundamentalista rendszerek, „gaz államok”, vagy terrorista csoportok által való birtoklása jelenti. A pusztító eszközökkel történő zsarolás a kiélezett feszültség és kockázat határozott „fékező kikényszerítést”, ellenlépést, korlátozott, de hatékony katonai közbelépést igényelhet. **Ez esetben, mint jelenleg az iráni szituáció is jellemzi, rendkívül kockázatos és több opciós a biztonságpolitikai álláspont kialakulása.** Az intervenciók formáknak ugyanis különbözőek a következmény opciói. E kemény, totális nemzetközi nem katonai, de kényszerintézkedés sorozat okozhat Iránban belső válságot, a fellépő koalíció szövetségi köre számos muszlim állammal bővíthet, feltárulhat a vélt nukleáris fenyegetés valóságos nagyságrendje, de közelben és más országok területén

felfokozhatja a terrorcselekményeket. Katonai vonatkozásban csak a légi- és rakétacsapás lehetséges, minimális lehetősége van a tengerészgyalogosok hídfőbiztosításának, és szinte nullával egyenlő a kommandó akció. Ez utóbbi esetben az egyébként is meglévő szuperhatalmi gyűlölet elitelés formájában nyugat felé eszkalálódik, orosz feszültséget terjeszt. Teljesen kielezi az Izrael körüli válságot, az irakit elmélyíti. ***Ez a teszt példa általánosítható, a magyar külpolitikának nem álláspontot, hanem hatáselemzéseket kell kinyilvánítani, továbbra is a katonai erő legitim formájú alkalmazásához és az EU elvi állásponthoz kell ragaszkodnia. A már tulajdonsággá vált szuperhatalmi attitűddel kapcsolatban nem a USA-t kell elítélni, hanem a következményeket kell felvetni.*** Mindezekből látszik, hogy a hazai szervezetek, intézmények, alapvetően a katonai, rendőri és titkosszolgálati szervek külső szerepvállalási kötelezettsége, és egyben nemzeti érdekű expedíció részvétele továbbra is fennmarad. ***Tisztán kell látni azonban, hogy ezen akciók elhatározása, a fő formáció meghatározása, a részvétel feltételei kormányfelfogást követő KÜLPOLITIKAI feladatok és bejelentésüket sem a Honvédelmi szféra szereplőinek kell megtenni, hanem a kommunikáció során a részleteket ismertetni.***

Az ilyen válságindukáló lépések és események szintén eszkalációs következménye a működésképtelen államok kialakulása, amelyekben a közigazgatás, a kormányzás infrastruktúrája összeomlik, és ez anarchiát szül. Ezekben az államokban az egyik legnagyobb problémát az jelenti, hogy a kormány nem rendelkezik az erőszak alkalmazásának monopóliumával, tehát nem tudja a közbiztonságot fenntartani. A törvényes rend hiányában az irányítás és a politikai hatalom a jogrenden kívüli, fegyveres csoportok kezébe kerül, és ez lehetőséget biztosít a szervezett bűnözés megjelenésének. Az emberi jogok megsértése mindennaposá válik, és a nagyfokú szegénység miatt az ország szinte teljes mértékben nemzetközi segélyekre szorul. Ráadásul ezek is csak optimális esetben jutnak el rendeltetési helyükre, azaz a lakossághoz. A beszédett adók nem a központi költségvetés bevételi oldalát, hanem a hatalmat magukhoz ragadó csoportok tartalmait növelik, tehát a normális esetben az államkassza által finanszírozott rendszerek – oktatás, egészségügy, társadalombiztosítás, nyugdíj – forrás hiányában összeomlanak. Ezeket a lakosság létfenntartásához szükséges szolgáltatásokat sokszor szélsőséges szervezetek kezdik el nyújtani, illetve helyet kap a szervezett nemzetközi bűnözés. ***Az ilyen helyzet ismét intervenciós válságkezelést igényel, amelyek ugyan erőket kötnek le, de kevesebb kapacitást követelnek, több a humanitárius eleme és kevesebb a kifejezetten katonai cselekmény. Az ilyenekben való részvétel részben hajlandósági bejelentése, másrészt az együttműködés speciális, figyelemkeltő, de szerény mértékű megvalósítása több szempontból is nemzetközi érdek***

Valamelyest csökkent a közeli régióban kirobbanó belső, illetve államközi, alacsonyintenzitású fegyveres konfliktusok eszkalációjának veszélye, miután, elsősorban a Balkánon, illetve a poszt szovjet térségben kialakultak a hatékony válságkezelés metodikái, nemzetközi jogilag elfogadható formái és a válságmotívumok látens helyzetbe kerültek. Azt a kifejezést lehet használni, hogy a Balkán ma „válságkezelt” térség, aminek tartalma relatív, hiszen a belső konfliktus-intenzitás, illetve kormányváltások magasabb, alacsonyabb szintű kezelést igényelhetnek. Felszínre kerülésük elsősorban a térségi stabilitást veszélyeztethetik, közvetlen katonai fenyegetést nem jelentenek, viszont kezelésükben való részvétel fegyveres erők aktivizálását igényelheti ***Jelenleg azonban a koszovói probléma kétségkívül konfliktusfokozó tényező, a három alap variáció egyaránt lokális***

konfliktusokat fog indukálni. Ebben a tekintetben azt kell felvetnem, hogy mind a magyar nemzeti érdekek, mind az EU biztonságpolitikai felfogása szempontjából a „középső”, tehát a Szerbián belüli erős, 89 előttihez hasonló autonómia felelne meg, főleg akkor, ha ezzel párhuzamosan katalóniai kérdés is oldódik.

Ugyanis ebben a helyzetben:

- a nemzetközi jelenlét mandátum jellegű, elsősorban polgári és emberi jogi;
- felvetődhet a Vajdaság, más térségek bizonyos autonómiája;
- nem kerül elő egy Nagy Albánia veszély, amelynek lehetnek iszlám, csempész és terrorista fészkei.

Ezért ezek kezelését be kell helyezni az EU, az Európa Tanács biztonságpolitikájának körébe, ami külpolitikai feladat, illetve erre is ki kell terjeszteni a titkosszolgálati együttműködést.

Az európai politikai trendek veszélyforrásként jelenítik meg a szélsőséges, radikális, militáns formákat is öltő rasszista, idegengyűlölő politikai csoportok hatalom közelébe kerülését. Ennek egyik oka a globalizáció negatív kísérőjelenségeinek demagóg, populista kezelése a már fentebb említett prevenciók és kompenzációk helyett. Másik jelentős motívum az etnikai kisebbségek rendezetlen helyzete, amelynek következtében a kisebbségi populáció életformája hátrányokat szenved, deviáns vonásokat vehet fel, kriminalizálódik, vagy engedetlenségi mozgalmakat kelt, külföldi pártfogókat kereshet. Az ilyen erők hatalom közelébe kerülése nemzetközi feszültségekhez vezethet, amelyekben a kormányzatok a koalíciós kényszertényező hatására pozícióval rendelkező extrém elemek nyomására erőszakos eszközökhöz nyúlhatnak, korlátozzák az idegen állampolgárok mozgását, veszélyeztetik gazdasági érdekeiket, növekszik a paramilitáris rendőri hatalom.

E politikai erők előretörése egyértelműen európai, mi több, világjelenség. E csoportosulások részben pártok, pártszerű egyesülések formájában, szélsőséges sajtó által támogatva a politikai szférában is hallatják hangjukat, demagógiájukkal bizonyos negatív jelenségeket manipulálnak, növekszik a kormányzásba kerülésük veszélye. E politikai erők másik dimenziója a radikális anarchizmus, a félreguláris, paramilitáris, spontán, vagy legitimizált szervezetek megjelenése a közéletben. Ez a jelenség félelmi percepciókat kelt a közvéleményben, az ellenük fellépni kívánó pozitív konzervatív erők részéről magával vonhatja a hatalom túlkapásait, az állami erőszak sokszor nem a célra irányuló jelenségeit. ***Mindezekon felül – sajnos nem kellően kihangsúlyozott – nemzetközi feszültségeket eredményez, de közvéleményt, és a külföldi politikai erők egy részét a radikális elitelés közelébe vezet.***

A mai magyar belső helyzet, a hungarizmus, ***mint mindennapos nézetrendszer, „kulturális” jelenség és erőszakforma nem csupán bel, hanem külső biztonságpolitikai tényezőként jelenik meg.*** Ennek egyik jelensége, hogy e mozgalmakat és kommunikációs eszközeit külföldről támogatják, ott jelenik meg, másrészt ismét eliteléshez vezet. A nemzetközi szervezetekben a mai ellenzék nem azonosulással, de saját hatalmi pozíciója érdekében a belső ellenlépések emberi jogi dimenzióba terelésével mentegetőzési kényszert okoz. ***Ezért (is) ezt a kérdést nemzetközileg kell érzékelteni. Magyarország, „mint utolsó csatlós” (persze ezt a kifejezést tagadva), de nem mint kollaboráns, hanem mint fasiszta állam, a holocaust tevékeny résztvevője komoly nemzetközi kezdeményezéseket kellene***

tegyen e szervezetek visszaszorítására, egy eszmei hadjáratba, illetve a támogató szervezetek leleplezésére, betiltására. Ebbe jelentős mértékben bevonható a civil szektor, elsősorban a nemzetközi tudós összefogások. A magyar külpolitikának a parlamenti szócsatákon túlhaladva nemzetközi síkra kell vinnie az antiglobalizációs mozgalomnak álcázott ultrakonzervatív álnemzeti, és ezzel idegengyűlölő mozgalmakat. Nemzetközileg is rá kell mutatni, hogy az egyes országokban, nálunk is a reformtagadó erőszak lényegében az objektív globalizációs folyamatnak nem a kezelésére, hanem demagóg, voluntarista „leállítására” mozgósít.

7. A katonai, rendőri szerepvállalás egyes kérdései

A konszenzuson alapuló védelempolitika felismerhető jellemzője a visszatartó jelleg és válságkezelési hajlandóság egységében kell manifesztálódjon. A honvédelmi politika kidolgozása és folyamatos korrekciója összkormányzati feladat, amelynek során a nemzetközi kötelezettségek, az állami fejlesztési programok tárca-szemponjtjai és a védelem nemzeti érdekei harmonikusan kell érvényesüljenek. A szövetségen belül arra kell törekedni, hogy hatékonyan, össznemzeti érdekeket szolgálva érvényesüljenek azok a specifikumok, amelyekkel Magyarország sajátosan, az általános tagsági funkciókon felül hozzá tud járulni a NATO általános és aktuális politikai törekvéseihez. Ennek egyik eleme a már említett geopolitikai pozíció, az ország katonaföldrajzi konfigurációja, a régió ismerete, a hadikultúra egyes elemei, valamint hagyományos szaktevékenységi csapatnemek nagyobb arányú megléte.

*Fentiekből levonható az a következtetés, hogy a Magyar Honvédség és a rendészeti szervezetek meglehetősen kisebb arányú részei feladataik jelentős részét a **nemzeti biztonság és nemzetközi biztonság egyre összefonódottabb területein kell, hogy elvégezzék. Ezért a magyar összpolitika és a nemzetközi viszonyrendszer építése során nem csak a honvédelmi vezetésnek, hanem a külügyeknek, és az összkormányzati szerveknek is hangoztatniuk kell hogy a védelem prevencióvá változott, de ez nem a nem látható ellenség elleni preventív csapással, hanem expedíciós tevékenységgel kell kezelni, amit közös érdeknek és értéknek tekintünk. Hangsúlyozni kell a kisebb, speciális összetételű hadsereg egyértelműségét, és azt, hogy annak építése, és bizonyos felajánlások teljesítése között a jelenlegi helyzetben ellentmondások, akadályok vannak, amelyek semmibevétele szintén biztonsági kérdés.***

A Magyar Honvédség egészének és egyes elemeinek alkalmazási, „hadviselési” formái az alábbiak lehetnek:

- nemzetközi válságkezelésben részvétel;
- logisztikai támogatás befogadása;
- katasztrófa elhárítás;
- katasztrófa elhárítás határon kívül;
- határmenti incidensek felszámolása nemzeti erővel;
- agresszió elhárításának megkezdése a szövetség aktivizálásáig;
- kollektív védelemben való részvétel másik NATO tagországban;
- speciális terrorellenes feladatok, területzárás, „vadászat”, felderítés.
- katonai felderítési együttműködés

Mind ehhez, úgy tűnik, a kialakuló, végre a „reform-permanenciát” talán lezáró haderő korszerűsítés alapkonceptiója megvan, azonban ez nem egészen középtávú, sok benne az álracionalizmus, a külföldi ismeretek és tapasztalatok egyáltalán

nincsenek adaptálva, és *szinte valamennyi fázis és lépés nélküli a többoldalú hatáselemzést, és az ezzel kapcsolatos korrekció képességet, illetve korrekció forgatókönyveket.*

Az egyéb biztonsági szervezetek reform elképzelései nincsenek összhangban a nemzetközi tendenciákkal, a jelenlegi és jövőbeli stratégiai tényezőkkel. A titkosszolgálati átszervezés kifejezetten időszerűtlen, és ártalmas a jelen és közeljövő helyzetben. A Határőrség és rendőrség összevonás függetleníti magát a belső anarchizmus feléledésétől, Schengentől, és a regionalizációs belső átszervezéstől. A rendvédelem miniszteri alárendelése nem vált be. Mindezeknek a lépéseiről az összkormányzati biztonságpolitika, a külföldi együttműködési formaigényekről főleg, tudomást sem vett.

Ezek a lépéshibák általában – nemzetközi méretekben is – összefüggenek a globalizáció általános és biztonságot érintő totális prognózishiányával, amire a következő pont során térek ki.

8. Előrelátás hiánya, a tudomány és politika közös felelőssége

A korszak, illetve világháború változások legújabb kora érvényes cikluselméletének kidolgozása Kondratyev nevéhez fűződik. Ehhez az elmélethez alkalmazkodva az első világháborút követően, akkoriban még nemzetközi jelleg nélkül, főleg Franciaországban, a realista iskolák főbb képviselő, H. Morgenthau, K. Wlatz és mások a biztonság zálogát a nemzeti kormányzatok felelősségében látták, kizárták a kollektív biztonság, a nemzetközi garanciák lehetőségét. Miután ez a nézet uralkodóvá vált, a két világháború közötti intervallum előrejelzése nem artikulálódott, a Népszövetség az un. liberális iskola próbálkozása volt, elsősorban diplomáciai stratégiák találkozásának eredményeképpen. Miután a várható helyzet, a második világháborút megelőző konfliktusokat és hatalmi ambíciókat, sajátos politikákat nem elemezték, Münchenben , a “be nem avatkozás”-i politika csődjével minden prognózis megbukott, a második világháború megrajzolt kép nélkül és viszonylag váratlanul tört ki. A koalíciók kialakulása, a nemzetközi együttműködés lényegében véletlen volt, az “antifasiszta koalíció” a szükség hatására, szinte spontán alakult ki.

1944-et követően azonban a kialakult diszciplínák, a politikából a biztonságelmélet, hadtudomány, politológia és nemzetközi kapcsolatok elméletébe átáramló iskolateremtők, nevezetesen G. Kennan, Quincy Wright, Rappaport, valamint a politikai tényezőként is szerepet vállalt Brzezinski, Kissinger a hidegháború folyamatáról, kilátásairól, a kezelés stratégiájáról reálisnak számító prognózisokat rajzoltak fel, amelyek a nagyhatalmak, illetve a NATO változó doktrínájában, illetve a differenciált kapcsolatpolitikában, a fellazítási folyamatban követendő politikát vázoltak fel.

Ez a folyamat megjelent a nemzetközi tudóstársadalomban is. Intézetek, illetve nemzetközi mozgalmak, nevezetesen a Római Klub, A Pugwash és SANA mozgalom, a “non provocativ defence” iskola, és mások olyan “békepartí” előrejelzéseket dolgoztak ki, amelyek a tudomány körében terjedtek és tudományos, vagy csupán logikai eredményeik végül a bécsi tárgyalások asztalára kerültek. 88-89-től szinte az enyhülés irányába való túllicitálási verseny volt jellemző.

A hidegháború vége az egyes szervezetekben és a nyugati politikában, politológiában identitáskeresési válságot teremtettek. Miután a kilencvenes években, mint fentebb említettem, egy sajátos lokális válságkorszak jelentkezett, továbbá pesszimista iskolák szerint az egy szuperhatalmi rendszer a Nyugaton kialakuló nemzetháborúkat fog eredményezni, az ekkor már, elsősorban a világgazdaságban jelentkező globalizáció biztonsági kihívásainak, veszélytényezőinek, konfliktusjellegének és háborúképének kutatása és előrejelzése elmaradt. A „biztonságpolitika” és annak elméletiányos elemzői vonala ezt a regionális válságkorszakot standardizálta, és a tudomány, valamint a politika közösen elmulasztotta a globalizáció válság, veszély és konfliktusprognózisának megalkotását. Holott a technikai és társadalomtudományok ugrásszerű fejlődése, a történelmi válságtényezők megújulása és a merőben új, civilizációs kihívások megjelenése elvileg lehetővé tette volna a viszonylag hiteles előrejelzéseket.

A világot, és ezen “felül” a nagyhatalmakat váratlanul érték a XXI. század sajátos, több dimenziós kihívásainak gyakorlati eseményformái, ami a gondolkodók felelősége, és a politika kötelessége lett volna. Ehhez hozzá kell tenni, hogy a mai biztonságpolitikai helyzetelemzések és prognózisok sem hitelesek, nincsenek ezek értékelésére hivatott nemzetközi fórumok, számos antagonisztikus nézet és politikai akarat ütközik, többek között az uni- és multipolarizáció, a fenntartható fejlődés, az intervenciók legitimitás, a válságkezelés és prevenció tekintetében.

A magyar kormányzati tényezők, valamint a széles értelemben vett biztonságpolitikával foglalkozó két NGO kapcsolatba lépett László Ervinnel, a Római Klub prominensével, a Planetáris Világmozgalom elnökével, akinek kezdeményezésére formálódott egy később nemzetközi jellegű, kezdő lépésként hazai mozgalom, külföldi résztvevőkkel. A projektet a nemzeti fejlesztési tervért felelős miniszter, valamint a mai külügyminiszter, akkor szociális tárca vezetője menedzselte, és a program beindult. A későbbi leállásnak több oka volt, a szubjektív elemeken kívül az, hogy a mozgalom metodikája a másik fél részéről még mindig a hidegháborús időszakhoz alkalmazkodott. Ettől függetlenül, a Magyar Tudományos Akadémián, továbbá két vidéki színhelyen zajlott konferencia az Új kihívások tudományos hitelessége” címen, valamint egy nemzetközi “béke” konferencia, indult (ma is létezik) egy weblap.

A hazai külpolitika választások óta kialakult alapkonceptiójának egyik eleme a “civilisítés”, ami abban is megnyilvánul, hogy az alapidokumentumokat, elemzéseket, reagálási lépéseket az értelmiség, a szakértők és közéleti vezetők bevonásával alakítják ki. Ebbe a vetületbe helyezkedhetne be egy először Budapesten (vagy az országban másutt), induló, később a kibővített Visegrádi Együttműködésbe helyezett, tehát azok városaiban folytatott sorozat, amit az Európai Unió szintjére lehetne emelni.

Ebbe bevonható a jelenleg aktívan működő VAHAVA bizottság, és számos akadémiai intézet, könnyen felkutathatók a partner szervezetek, közöttük a jelenleg a válságából átalakulással kilábolni akaró Budapest Club, valamint a támogató nagy nemzetközi alapítványok. A program tudományos, és prognosztikus jellegér erősíti, ha a konferencia sorozat mellett “workshop” stílusban is munka folyik. ***Ezt a mozgalmat, mely Budapestről indul ki, jellemző névvel lehetne ellátni.***

Általában a biztonságpolitika koncepcionális alakításában, bizonyos jelenségek elemzésében, a kommunikációban, az egyetemi képzésben és az ifjúság informálásában jelentősebb szerepet kell kapjanak a meglehetősen széles skálán tevékenykedő hazai NGO intézmények, egyetemek nemzetközi, illetve biztonságpolitikai oktatói és a kormány felé húzó NGO-k. Műhely szempontból jelentősebbek a SVKH, a BHKKA, a Demokrácia Központ, az ELTE NATO információs központ, külső kommunikációs szempontból a Szeged Biztonságpolitikai Központ, a pécsi EU központ, Manfréd Wörner Alapítvány, belső ismeretterjesztés vonatkozásában a Magyar Külügyi Társaság, a MAT. Az egyetemek nemzetközi tanszékei, biztonságpolitikai szakok közül a Corvinus Egyetem, Zsigmond Király Főiskola, CEU, Pécsi Tudományegyetem.

Célszerű lenne, ha a Külügyi Intézet, valamint a miniszterelnök mellett létrehozott Biztonságpolitikai Tanács folyamatos, esetleg konzorciumos viszonyt építené ki a magyarországi NGO-kkal, segítené őket külföldi, főleg térségi folyamatos NGO és egyetemi kapcsolatok létrehozásában. Erre jó példa a BHKKA által két éve balkáni országok intézeteiben, 2006-ban pedig Románia hat egyetemén végrehajtott előadói és konzultatív körút.

9. Magyarország geopolitikai pozíciója a kisállamok tartományában, környezeti politika

Magyarország NATO és EU tagsága mellett a szomszéd országokkal kialakult korrektebb, javuló viszony a kilencvenes évek vonulata volt, és a jelenlegi évtized elejére vett fel új arculatot. Mára világossá, szinte egyértelművé vált, hogy a kidolgozott magyar külpolitikai stratégiai pillérek, a köznyelvben említett "három prioritás" körülményei sem azonosak a megfogalmazásuk és sorrendbehelyezésük idején elképzelttel, egybefonódtak és elvesztették súlyponti jellegüket. Ebben jelentős szerepet játszott hazánk folyamatosan változó, de a lényegét tekintve hasonló szerepű *geopolitikai pozíciója, amely, és ez hangsúlyozandó, objektív nemzetközi folyamatok terméke, és nem egy hazai politikai akarat eredménye, nem "kishatalmi térségi vezető szerep". A bővülési folyamat, a gazdasági helyzet és világtrend változási előjele, továbbá egyes új kihívások megjelenése bizonytalanná tették ezt a pozíciót.*

Vegyük szemügyre azokat a determinánsokat, amelyek a kis államok biztonságát részben meghatározzák, részben befolyásolják. Előzetes számvetés szerint ezek között jelentős tényezők lehetnek:

- Az adott ország geográfiai, és ebből, valamint a környezettől függő geopolitikai pozíció.
- Szempontként jelentkezik az adott ország társadalmi rendszerétől, alkotmányos rendjétől és a politikai rendszer mechanizmusától függő orientációs politika lehetősége.
- Szociálpszichológiai tényezők között szerepel a populáció történelmi biztonságfelfogása, nevezetesen a semlegesség, vagy tartós szatellit állami lét, nagyhatalmi védernyő, közelmúlt történelmi sajátosságai
- Több szempontból elemezendő az ország földrajzi, ezen belül felszíni és vízrendszeri helyzetének számos pozitív és negatív tényezője.

A gazdaság állapota és innovációs képessége nélkülözhetetlen a biztonság belső garanciarendszerének, a biztonsági intézmények korszerűsége szempontjából. Magyarország kelet-közép-európai pozícióját sajátossá tette az innen kiinduló Visegrádi Együttműködés. Az akkoriban alapvető közös alapot teremtő egyidejű, és hasonló tartalmú rendszerváltás azonban felhasította ezt az együttműködést, és ***az EU-n belül valóban regionálissá az tenné, ha bővülne Szlovéniával és Ausztriával, ami a mellett, hogy magyar kezdeményezés lenne, erősítené a déli, és a demokratikusabb elemet, tekintettel a mai szlovák és lengyel politikai helyzetre.***

A szomszédsági politika kiemelkedő és indító eseményei szempontjából igen jelentős volt a rendszerváltás utáni időben létrehozott két államszerződés, illetve azok későbbi folytatott kísérletei, amit annulláltak a bővítési folyamatok, kivéve Ukrajnát. Máig ható tendencia a szélsőséges erők részéről hangoztatott alapvetően román ellenes, illetve Erdély- Székelyföld központú Trianon ideológia ellenére, hogy a múltbéli Nyitott Égbolt egyezményi páros, a romániai forradalomban játszott szövetségesi szerep, a közös katasztrófavédelmi zászlóalj mellett a közelmúlt közös kormányülései, a folyamatos nexus olyan helyzetet teremtettek, hogy ***a szomszédállamok közül a legkorrektebb együttműködés nemzetközi szinten is elismert. A magyar külpolitika eminens érdek ennek a helyzetnek a fenntartása az Unió csatlakozás után is, annak kivédése, hogy a tagság elnyerésével a román politika "fegyelmetlenebb" legyen (lásd Szlovákia) az EU normák betartásában. A magyar- román viszony hordoz magában egy "történelmi kibékülés" jelleget, ami nem teljesen reális, viszont etalont jelent az új tagok számára. Ezt a viszonyt a magyar politikának az együttműködés maximumáig kellene vinni, annak ellenére, hogy az orientációs politika Románia részéről meglehetősen USA irányba kezd fordulni, az általános EU felfogásnak csaknem ellenében (támaszpontok).*** Ez a vonal az ország EU-n belüli helyzetét biztonságpolitikai vonatkozásban felértékeli, és valamelyest ellensúlyozhatja a jelenlegi gazdasági problémákat. ***Ami e mellett még fontos, ez a konstruktív külpolitika nemzetközileg kihat a mai ellenzék szélsőséges nacionalizmusának, és főleg a romániai magyarságot "forradalmi ellenállásra" buzdító szerepének elítélésére, elszigetelésére is.***

A környezeti együttműködésnek jelentős keretet ad az Európai Egyezményrendszer (ESE), amely a résztvevő államok már létező, illetve a jövőben megkötendő barátsági és jószomszédi megállapodásait kapcsolja össze a kontinenst lefedő és annak stabilitását garantáló megállapodási hálóvá. Az 1993 tavaszán Balladur-tervként megismert kezdeményezés hatóköre folyamatosan bővült és a Nyitódokumentum 1994. májusi elfogadásával megteremtette a kétoldalú megállapodások összekapcsolásának formai lehetőségét. A folyamat zárkonferenciájára 1995. Március 20-21-én került sor Párizsban. A magyar külpolitika az ESE-t kezdettől fogva támogatta, mert megfelelő fórumnak tekinti a regionális problémák megvitatására. Régiókkal egy 1994 szeptembere óta rendszeresen ülésező "kerekasztal" foglalkozik.

Mára természetesen át és kialakultak a regionális együttműködés megerősödött intézményi formái, mondhatni székhelyei is.

- a keleti irányt, a nagy érdeklődést kiváltó, Nyíregyházi Kezdeményezés képviseli,
- a Nyugat-Balkán felé megvalósuló regionális politika elsősorban a sikeres magyar projektként számon tartott Szegedi Folyamat, valamint a

Stabilitási Paktum, a Quadrilaterale, illetve a SECI keretében mutatkozik meg.

Az olyan együttműködési formák, mint a Közép-Európai Kezdeményezés (KEK), a Délkelet-Európai Együttműködési Kezdeményezés (SECI), Stabilitási Paktum (SO), a Quadrilaterale, a Duna Bizottság és más „folyami együttműködések” kormányközi együttműködés, dimenzióban valósulnak meg, míg határon átnyúló, un. euró-régiós együttműködések első sorban a határ menti kistérségek, önkormányzatok, a civil szféra együttműködésének terepei. A határon átnyúló, euro-regionális együttműködések önkormányzati szinten valósulnak meg. Az önkormányzatokról szóló törvény az önkormányzatok – saját hatáskörben megvalósított – határon átnyúló együttműködéséhez széleskörű jogosítványokat biztosít – a központi kormányzat beleegyezése nélkül létesíthetnek külkapcsolatokat.

A magyar politika kezdettől fogva hangsúlyozta, hogy támogatja a környező államok különböző szervezetekbe való felvételét, ami – a politikai szlogent félretéve – azt jelentette, hogy *Magyarország abban érdekelt, hogy a szomszédos országok belső fejlődése és stabilitása, nemzetközi kapcsolataik alakulása megteremtse azokat a kritériumokat, amelyek alkalmassá teszik őket a csatlakozási folyamatokban való részvételre.* Politikai érdekünk tehát nem a felvételi döntés, hanem az ehhez szükséges stabil állapot megteremtődése volt.

A magyar politika fő iránya nem az integrációkba való felvétel lobbizása, hanem a kritérium-megfelelés segítése tapasztalat átadásokkal és támogató külpolitikával. Ennek fő dimenzióját a kétoldalú kapcsolatok képezik. Magyarország státusza tehát nem a regionális kishatalom, nem a NATO ügynökség, nem felfegyverzett bástya, hanem az objektív helyzetből eredő szerény stabilizáló szerep.

Az egész folyamat alapvető tanulsága, hogy az úgynevezett szomszédságpolitika, mint egységes stratégia a múlté, és valamennyi térségbeli országgal differenciált, a történelmi, általános és a mindenkori aktuális politikát kell folytatni, beleértve ennek szerves részeként a kinti magyar kisebbség helyzetét is.

Magyarország érintettsége jelenleg a kihívások tekintetben áttételes. A szervezett, jelentős kárt okozó cselekmények szempontjából, úgy tűnik, **nem vagyunk direkt célország**, mi több, célterület sem. A jövőt illetően azonban változhat a helyzet, amennyiben a terrorizmus elleni harc taktikai változtatásra kényszerítené a terroristákat (a terrorcsoportok színhelyének áthelyezése a demokratikus világrendszer „lágytesteire”). Ettől függetlenül a hagyományos, merénylet és túszejtés típusú cselekmények elszaporodhatnak, a migrációs évek alatt kiépül bizonyos alvó sejtek aktivizálódását sem lehet kizárni. E tekintetben azonban az a – természetesen semmivel sem bizonyított vagy bizonyítható - vélekedés dominál, hogy a biztonsági szolgálatok kellő hatékonysággal rendelkeznek.

A keleti bizonytalanságok, Moldova, Ukrajna, Belorusz, Grúzia. A kilencvenes években sajátossá tette Magyarország geostratégiai pozícióját a NATO-n belül. Miután közeli valószínűségben a válságkezelő tevékenység jelentkezik, hazánk nem „frontállami” pozíciót vállal, hanem a déli szárny keretében előretolt bázis ország. Ebben a geostratégiai pozícióban változást jelent a 2004. évi hetes bővítés,

ami erősíti a Magyar Köztársaság területének logisztikai és „forgószámoly” szerepét a szárnykonfiguráció helyett régiós formátummá váló NATO térségben

10. Magyarország és a transzatlantiság, orientációs politika

A nyugati civilizált demokráciák országainak érdek és értékrendje folyamatosan átalakult. A megmaradt egyetlen szuperhatalom törekvései eltértek a stabilitást igénylő Európától, és az eltérésekből a terrorizmus kiemelt veszéllyé válásával, a közép-keleti válságzóna fékezhetetlenségével bizonyos ellentétek jelentek meg. Ezek – alapvetően politikai felfogás és gazdasági érdek mentén – megzavarták a transzatlanti együttműködést, annak intézményi elemeit, az egyébként reformra szoruló ENSZ degradálásához vezettek, lassították és komplikálták a bővítési folyamatokat.

Míg a kétpólusú világrendben az európai biztonság kérdése az amerikai biztonságpolitika prioritásai között az első helyen szerepelt, addig a nyolcvanas évek végétől az amerikai érdeklődés fokozatosan más térségek felé orientálódik és sokkal inkább belpolitikai és gazdasági érdekek alapján reagál külső, sokszor konfliktustartalmú jelenségekre, ugyanakkor akciói nem mindig esnek egybe európai, különösen nagyhatalmi érdekekkel.

Látnunk kell, hogy a NATO a nemzetek közösségét kifejező világrendszer és architektúra halmaz egyik eleme, nem felettese és nem kívülállója. Radikális átalakulása, és nem csupán innovációja egybe esik az ENSZ reformjával, számos közösségi szerveződéssel és – főleg – az EU kül-, védelmi- és biztonságpolitikájának artikulációjával. Mert az EU a kilencvenes években született tudatos politikai döntés terméke, míg a NATO közel hatvan évvel ezelőtti létrejötte kikényszerített törvényszerűség volt.

Nem csupán európai érdek valójában a demokrácia, illetve az „amerikrácia” aszimmetrikus erőszakra támaszkodó terjesztése, de „eurokrácia” sem – bár a kontinensen itt több a tapasztalat, ugyanis a gyarmattartás alkalmazkodást, az ottani kultúra bizonyos szabadságát is jelentette. A NATO kívánatos, és az EU természetes jövő szerepvállalását talán a fenti két alternatíva szimbiózisaként a következőkben lehetne megfogalmazni: bekövetkező helyzet és elemzés után politikai döntés, a katonai lépés eltökéltségének demonstrálása, csapatkoncentráció, szükség esetén békekikényszerítés, majd pacifikáció katonai és rendőri, karhatalmi eszközökkel, CIMIC, megszállásos békefenntartás. Mind ehhez minimálisan politikai legitimitáció, tehát nemzetközi határozatban említett beavatkozási szükségesség, konszenzusos NATO döntés, szövetségi tervezés és vezetés, valamint EU egyeztetés szükséges.

Az EU biztonságpolitikájának alapmissziójaként a stabilitás fenntartását, helyreállítását, illetve esetenként megteremtését értelmezzük, a szervezet részben kooperatív, másrészt kollektív, de utóbbiból ki is kell zárjuk a közös katonai védelem feladatkörét, prioritását, az agresszió közös elhárításának rendeltetési körét. Ezért ki kell hangsúlyozni, hogy az eddigiekben megfogalmazott biztonságpolitikai érdekazonosság, a kemény kihívások kiiktatása, illetve más szervezetekre ruházása, az *óvatos* fogalmazás nem azt jelenti, hogy az Európai Unió biztonságpolitikája passzív, hanem ellenkezőleg, kifejezetten *interventív*.

Az USA már fentebb leírt történelmi szerepe, egyedül állóan fejlett gazdasága és katonai ereje, az informatika világában szerzett befolyása révén objektíve, hatalmi csoportok kifejezett akarata és törekvése nélkül is hegemon szuperhatalommá vált. A "neokon" adminisztráció, annak stratégiáját alkalmazni kívánó Bush doktrína e helyzetbe "cseppelve" ezt a szerepet nem kívánja feladni. A közelmúltban indított akciók során a magyar kormány és parlament álláspontja az intervenció előtt és megindításakor határozott és korrekt volt. Magyarország a katonai intervencióban nem vesz részt, a Törökország megsegítésére vonatkozó Atlanti Tanácsi határozatot viszont az 5 § alapján az megszavaztuk. A tényleges jelenlét demonstráló magyar szállítózáslóalj kiküldésére egy nem tiszta "post factum" helyzetben került sor. Általános elkötelezettségünk szellemében humanitárius válságkezelő, békefenntartó küldetésben kívántunk részt venni, ezzel eleget téve a magyar nemzetbiztonsági koncepcióban stratégiai partnerként megnevezett Egyesült Államok kérésének is.

A további vállalásoknál e tekintetben is megfontoltabbnak kell lenni, alapos mérlegelés után lehet csak részvételt vállalni és azokat semmilyen esetben sem kell, és lehet túldimenzionálni. Az „akció megszállott” és a tervezésért felelős katonák, az orientációs politikát túlhangsúlyozó és a belső helyzet jelenlegi prioritást érzékelő politikai döntés-előkészítők közötti vitákban a realitásoké, és a külpolitikai nemzeti érdekeké a fő szempont.

A szövetségen belüli folyamatokban a kormányzat részéről mind határozottabb részvétel szükséges, a még fellelhető félénkség leadása, a pozíciók feltöltése mellett a döntéshozatalban fokozni kell az aktivitást. Ugyanakkor a sajátos magyar érdekek kifejezésre kell jussanak, de minden erőltetés és önérzeti hangsúly nélkül. Az egyes döntési szinteken, konzultatív módon kell kifejezni azokat a specifikus tényezőket, amelyek az általánostól eltérő érdekekben jelentkezhetnek.

A NATO "fegyelem" ***több esetben, elsősorban a fejlesztés terén jelentkező "megsértését" kompenzálják*** bizonyos mértékig azok a specifikumok, amelyekkel Magyarország sajátosan, az általános tagsági funkciókon felül hozzá tud járulni a NATO általános és aktuális politikai törekvéseihez. Ennek egyik eleme a már említett geopolitikai pozíció, az ország katonaföldrajzi konfigurációja, a régió ismerete, a hadikultúra egyes elemei. A gazdaság és infrastruktúrafejlesztésben ezeket a tényezőket figyelembe kell venni. A NATO-n belüli szereplésünk és az egyre sürgető haderő-modernizálás hasonló értelemben érinti a legtöbb új tagországot, hiszen gazdasági fejlődésünk jelenlegi stádiumában és államháztartási túlterheltségünk mellett még a legnagyobb erőfeszítések mellett sem tudjuk saját erőnkől a szükséges forrásokat időben előteremteni.

Persze a magyar külpolitika középpontjába az EU felzárkózás kerül, de a NATO szerepvállalás háttérbeszorulása nélkül. Erre szolgál a NATO tag és EU tagállam sajátos státusza. A differenciált hozzáállás látszatának elkerülése végett célszerű, ha a magyar fél viszonylag gyors elhatározásokkal részt vállal az EU által kezdeményezett, vagy felvetett akciókban, azok előkészítésében. Ugyanakkor a NATO deklarációknak megfelelően a válságmegelőzés politikai útjait kell előtérbe helyezni, képviselni. ***Merésznek ható, de személyes véleményem szerint általános következtetés, hogy számunkra fontosabb az EU CFSDP artikulációja, intézményei, gyorsasága, mint a NATO aktivitás, amelynek a csatlakozáskori érvei változtak, és amelynek jövőbeli doktrínái meglehetősen bizonytalanok.***

10. A nemzeti érdekek beillesztése a progresszív biztonságpolitikai folyamatokba, az orientációs biztonságpolitikai irányok

Úgy vélem, a Magyar Köztársaság saját Nemzetbiztonsági Stratégiájában nemzeti érdekként, a NATO-n és az Európai Unión belül globális kötelezettségként vállalta a világban a demokrácia, a stabilitás, az emberi jogokon belül az emberi élet iránti elkötelezettséget. Ez elvi vonatkozásban azt jelenti, a válságok kezelésében való valamilyen részvétel, az elítéléstől a humanitárius elemeken keresztül a katonai részvétel valamilyen formájáig nemzeti karakterünkhöz tartozik. Mindezek azonban az értékrend mellett meg kell feleljenek az általános és aktuális érdekeknek is.

A dilemmára vonatkozó sajátos példa, hogy a NATO légi csapásai a milosevicsi rendszer ellen komoly próbatételt jelentettek a Szövetség és annak valamennyi tagja számára, különösképpen a Magyarországnak, amely legközelebb volt a hadszíntérhez. A három új tagállam teljes körűen bekapcsolódott a NATO tevékenységébe, ideértve a délkelet-európai béke megteremtésére irányuló erőfeszítéseket, az együttműködésen alapuló NATO-orosz együttműködés előmozdítását. A pár napos NATO-tag Magyarország számára a Kis-Jugoszlávia elleni NATO büntetés igencsak kényes helyzetet teremtett. Egyrészt bizonyítania kellett (friss) szövetségesi mivoltát, azzal, hogy részt vesz a NATO politikájának végrehajtásában. Másrészt viszont figyelembe kellett vennie, hogy az 1989-ig autonómiával rendelkező Vajdaságban háromszázezres magyar kisebbség él, amelyért felelősséggel tartozik.

E bevezető példa felemlítése után azt a tanulságot kell levonni, hogy *a külkapcsolati stratégiában a biztonságpolitika szempontjából meg kell határoznunk a valóságos nemzeti érdekeinket. Ez nem könnyű feladat, és absztrakt módon nehezen is értelmezhető. Az azonban bizonyos, hogy elkerülhetetlen annak definiálása, mit akarunk elérni az ország és a nemzet fejlődésének előmozdításában, és alapvetően alkalmazkodó vagy pro-aktív szerepre kívánunk-e berendezkedni. A cél a nemzeti érdekek beágyazása a nemzetközi integrációkba és tendenciákba, szimbiózis, azon területek erősítése, ahol az egységes érték és érdek összetart. Másként: a nemzeti érdekeket értékékké artikulálása.*

Azt a nemzeti érdekként jelentkező tény, hogy a szomszéd országokban jelentős számú „határmenti magyar” él, a magyar kül- és biztonságpolitika semmiképp sem tekinti veszélyforrásnak, hanem ellenkezőleg, a bizalomépítés objektív tényezőjének. Ezt a kérdést nem konfrontációt rejtő megkülönböztetésekkel kell kezelni, hanem éppen azzal, hogy a magyar nemzetiségek a közeledés motívumai. Ezért azt kell segíteni, hogy a legitím kisebbségi szervezetek kormányzatok felé való toleranciája erősödjön, szellemi értékeikkel saját államukat erősítsék. A nemzetközi szervezeteket, nagyhatalmakat, környezetet minden esetben azzal a valós érveléssel kell meggyőzni, hogy térségünkön belül a rendezetlen kisebbségi kérdések a legmesszebbmenőkig destabilizálhatják a bővülő Uniót, aláásva a biztonságot és a gazdasági fejlődés és kapcsolatok előfeltételeit.

A nemzetközi kulturális, kereskedelmi és agrár politikában, a túrizmusban, a pályázatokban, az EU-n belül vállalt nemzetközi “tapasztalat átadó” projektekben, és elsősorban a gyakorlati biztonság és védelempolitikában a nemzeti értékek

kifejezésének nacionalista, "főlényt kifejező" stílus, magatartás helyett az értékelvű "hungarikumokra" kell a hangsúlyt fektetni, nem egy minőségi pozíciót, hanem nemzeti specialitást, sajátosságot kell kifejezni.

A globalizáció új kihívásainak széles térségi dimenziókban manifesztálódó kihívásai, az Egyesült Államok szuperhatalmi pozíciója és a jelenlegi neokon kormányzat nyíltan megfogalmazott érdek-alapelvei megdöntötték azt a nem túl régmúlt alapelvet, miszerint Európa stabilitásának garanciáját továbbra is az Egyesült Államok politikai és katonai elkötelezettsége jelenti. A világ ott még nem tart, hogy általánosságban antagonsztikus stratégiai, vagy érdek különbségeknek lennének szemtanúi, de a transzatlanti kapcsolatok vonatkozásában bizonyos ellentétes érdekekre és értékekre már kitértem.

Külön szempontként jelentkezi e tekintetben Magyarország. Miután a Balkán kezelésben az eredeti magyar stratégiai pozíció változott, de ezt még felülmúlva az USA balkáni és mediterrán érdekeltsége csökken, az USA-nak jelenleg, minden deklaráció ellenére kis és közömbös pont vagyunk. A súlypontot a térségen belül is más országok képezik, nevezetesen Románia 3 támaszponttal, a cseh-lengyel tengely a kikényszeríteni akaró rakétavédelmi rendszer tekintetében. Továbbá katonai jelenlétének szinterei is keletebbre tolódnak, nevezetesen Grúzia, a Kaukázus, a muszlim FÁK országa felé. Az USA a kisebbségi kérdésben nem lesz mellettünk. A hazai ultranacionalista radikális szervezetek jelentős része az USA-ból és Kanadából kapja a támogatást, e fasizálódó mozgalmak ellen az elítélésről szó sem esik. Az amerikai világbiztonságot szolgálni akaró, valamint demokrácia export kísérletei válságindukáló következményekkel bírnak, az ehhez csatlakozó pressziók továbbra is fennállnak.

Ugyanakkor az amerikai gazdaság, bizonyos kapcsolatok, a terrorizmus elleni kétségtelen jelentős kapacitás, a NATO-ban betöltött szerep kétségtelen pozitív viszonyrelációt igényel és jelent. Ezért tűnt teljes képtelenségnek az a később visszavont szentencia a Nemzeti Biztonsági Stratégiában, hogy "az Egyesült Államok Magyarország Stratégiai partnere", illetve "Magyarország érdekelt az Egyesült Államok katonai erejének európai állomásoztatásában". Mind a két kijelentés NATO vonatkozásban igaz, egyedi vonatkozásban nem. Úgy vélem, a magyar külpolitikának át kell értékelnie az USA felé primátusként jelentkező orientációs politikát, nem szembefordulásról, nem elfordulásról, hanem tartózkodóbb lelkesedésről van szó.

A biztonságpolitikai együttműködésben Oroszországot két vonatkozásban kell kiemelni. Egyrészt, mint olyan országot, amelynek léte és jelenlegi helyzete **nem jelent semmiféle biztonsági kihívást**, másrészt tudomásul kell venni, hogy a Nyugat-Orosz intenzív közeledés éppen azt jelenti, hogy a kelet-európai térségben nő Oroszország stabilizáló, illetve válságkezelő szerepe. Ki kell kerülni minden régi, torz örökségi posztszovjet reflexet, illetve azokat vissza kell utasítani, el kell határolódni. Világosan kell látni, hogy Oroszország birodalmi stratégiája nem expanzív, hanem elsősorban presztízszorientált, és jelentős szerepet játszik az energiabiztonságban. Főleg Ukrajna tekintetében, az ottani stabilitás fenntartásában, illetve megjelenítésében a "másik oldalon" jelentős szerepe van Oroszországnak nem mindig konzekvens külpolitikájának.

Mindebből következik, hogy a magyar biztonságpolitika fő orientációs iránya az Európai Unió vezető hatalmai, illetve azon tagországai, akik a NATO-nak is tagjai.

* * *

Részben az ellenzék tevékenysége, részben a gazdasági ügyek miatt, valamint mások előtérbe kerülése okán 2006-ban nem volt jó az országképünk. A külpolitika központjában kell álljon, hogy ez folyamatosan javuljon, részben kommunikációval, részben folyamatos kapcsolattartással, kezdeményezésekkel és részvétellel.

A prioritások:

- *Integrációkon belüli szerep a nemzeti érdekek érvényesítésével*
- *Térségi korrekt pozíció és együttműködés*
- *Differenciált, és nem univerzális szomszédságpolitika*
- *Nyitottság a többi pólus felé*
- *Nem fanatizált orientációs politika*

Budapest, 2007-03-08

(Deák Péter)